

Günter Altner (Hrsg.)

ÖKOLOGISCHE THEOLOGIE
Perspektiven zur Orientierungen

Kreuz Verlag, Stuttgart, 1989, 429 str.

Nakon Stockholmske konferencije postalo je i formalno proglašeno da se odnos čovjeka i okoline (okolica) više ne može promatrati parcijalno, jer problem je eskalirao u kvalitativno novo stanje nazvano ekološka kriza – kriza odnosa. Priznavanjem globalnog karaktera i tendencija ekološke krize, kao nesporne činjenice, i njezinih socijalnih uzroka, otvorilo se novo razdoblje znanstveno-istraživačkog pristupa i tumačenja problema. Tako se otvara rasprava o problemima razvitka i koncepcijama budućnosti s različitih aspekata: ekonomskih, energetske, ekoloških, filozofskih, teoloških, socioloških itd. Socijalna kriza najrazvijenijih zemalja uvjetovala je bitan pomak u tumačenju odnosa čovjeka i prirode u socijalnoekološkom vidiku. Tako čovjek više ne formulira svoj stav kao problem okoline (okoliša) već kao problem uvjeta preživljavanja čitavog čovječanstva¹ odnosno kao krize preživljavanja. Još 70-tih godina isticano je da je riječ o krizi vrijednosnog sustava, krizi suradnje (različitih nacija, čovjeka i prirode...) i krizi odgovornosti². Time je problem odgovornosti (za budućnost) posebno istaknut kao etičko pitanje vrste, a problem čovjekova djelovanja (rada, proizvodnje..) proširuje se na problem stvaranja koji se osobito istražuje u teološkoj vizuri.

Učenje o stvaranju postaje centralna kategorija u formuliranju bitnih pozicija u odnosu na ekološku krizu i perspektive čovječanstva. Dok se ranije učenje o stvaranju neposredno kontekstuiralo sa spoznavanjem boga, a danas se spoznaja boga neposredno povezuje sa spoznajom

stvaranja. Ekološka kriza interpretira se kao problem početka borbe za život ili smrt stvaranja na Zemlji³ neovisno da li se Božji odnos prema prirodi razumijeva preko vjerovanja o stvaranju, kao predodžba inkarnacije, svetoga duha ili trinitarno. Stvaranje i evolucija postaju komplementarni pojmovi u shvaćanju božjeg stvaranja pri čemu je to stvaranje poimljeno kao stvaranje u duhu tj. otvorenom sustavu. Ovozemaljsko materijalno i duhovno sjedinjeno je i u duhovnom ekosustavu. Tako su stvaranje i sabbat – stanovanje Božje i mir Božji okosnica u kojoj se "ekumenska metoda" utjelovljuje kao podrška teološkim istraživanjima i propitkivanjima čovjekovog ponašanja u stvaranju. To je ujedno i proces unutar-njeg propitkivanja uloge kršćanstva (u njegovim kulturnim prostorima) u stanju ekološke krize. Knjiga Güntera Altnera⁴ jedna je od pokušaja sadržajno predstavljajući teoloških rasprava u kontekstu spomenutih problema.

Altner je u zborniku okupio priloge, osim svojega, još osamnaestorice autora. Njegov motiv objavljivanja knjige jest u činjenici da je kriza preživljavanja postala jedan od centralnih izazovnih problema za teologiju. Očito mu je namjera da koncepcijski oblikuje i prezentira čitatelju sadržajno i tematski "ekološku teologiju", premda i sam donekle sumnja da li je za sada opravdano o njoj govoriti (8).

Knjiga je organizirana u pet dijelova: **Historijski i interreligijski aspekti, Biblijski nalazi, Sistematski prilozi, Etičke perspektive i Kriza i nada.**

U prvom dijelu četiri su priloga. Udo Krolzik piše o prethodnicima ekološke teologije i pokazuje da je u historiji kršćanstva postojala i ekološki određena teologija, na koju se može suvremena ekološka teologija nadovezati i konfrontirati s njezinim predodžbama. Hermann Dembowski piše o prirodnoj teologiji i teologiji prirode, pokazujući da je uvijek

postojao određen odnos između prirode i teologije. Od prirodne teologije preko teologije otkrovenja nužno se dolazi do teologije prirode. Njezina osnovna teza glasi: svijet kao cjelina jest stvaranje. Eugen Drewermann piše o simbolima Zemlje u historiji religije (Zemlja kao vrt, kao majka smrti, kao božica života, kao porodilja itd.), a Johannes Thiele o mističnoj ljubavi prema Zemlji, analizirajući odnose prema prirodi kod nekih autora kao npr. Paracelsus, Spinoza, Goethe, T. de Chardin, kako bi pokazao neke aspekte misticizma.

Drugi dio čine tri teksta koji tematiziraju sadržaj i utjecaj biblijskih tekstova. Jürgen Ebach piše o problemu stvaranja u hebrejskoj Bibliji. On upozorava na neke bitne strukturne elemente tumačenja ekoloških aspekata i sličnih tema u tekstovima. Louise Schottroff analizira problem stvaranja u tekstovima novoga zavjeta, dok Udo Krolzik pokušava tipologizirati utjecaj Genesisisa u historijskom kontekstu. S obzirom na odgovore na pitanje da li je vladavina ljudi na Zemlji izgubljena ili je zadržana te s obzirom na odnos historije i predmetnosti Krolzik govori o četiri tipa u historiji, vremenski ih locirajući u našu povijest. Njima dodaje i peti tip: vladavina razuma nad afektima i tijelom.

U trećem dijelu su prilozi Christiana Linke o transparentnosti prirode za tajnu stvaranja, Jürgena Moltmanna o ljudskoj slici između evolucije i stvaranja, Sigride Grossman o stvaraocu i stvaranju u feminističkoj teologiji i Manfreda Josuttisa o selekciji ili/i strahopoštovanju prirode. Osobito je interesantan Moltmannov prilog koji pokazuje da su prirodna historija i ljudska historija jedinstven proces stvaranja. Oni moraju postati simbioza sposobna za preživljavanje a ne oblikovani kao suprotnosti "evolucija prirode" ili "stvaranje Božje". Evolucija i stvaranje nisu u protivrječnosti, već se

kao pojmovi moraju shvatiti u različitim razinama mišljenja. Evolucija se odnosi na pojmove "činiti" (Machen) i "dovesti u red" (Ordnen) a ne na "stvaranje" (Schöpfung). Evolucija objašnjava nastanak izgradnje materijalnih i životnih sustava. To su otvoreni sustavi u odnosu na vrijeme: oni se mogu kvantificirati, kvalitativno diferencirati, trpe promjene, a sve u odnosu prošlosti i budućnosti.

Četvrti dio zbornika ističe neka etička pitanja. U njemu su sadržani prilozi K. M. Mayer-Abicha (Samovrijednost prirodnog svijeta i pravna zajednica prirode), Sigurda Dackea (Antropocentrik ili samovrijednost prirode?), Gerhadda Liedkea (Etika stvaranja u konfliktu između socijalne i ekološke obaveze), Kurta Oestera (Kršćanska odgovornost stvaranja kao konkretizacija ekološke teologije) i Petera Modlera (Mir s prirodom – otpor protiv razaranja).

U petom dijelu Klaus Röhring piše o problemu tehnike i umjetnosti kao posredovanja u prirodi i problematizira pitanje tehnike kao stvaranja. Thure von Uexküll otvara pitanje perspektiva nove ekološke znanosti u odnosu na klasičan sadržaj: organizmi i okruženje. Na kraju G. Altner (Očuvanje stvaranja i kraj svijeta) naznačava horizonte krize preživljavanja i kontrastira neke stavove industrijske civilizacije s novim, današnjim stavovima. Na primjer: raniji stav bio je: "tehnički napredak u službi privrednih i materijalnih interesa" a današnji "tehnički napredak u službi čovjeka i prirode uz uporno ispitivanje konzekvenci za okolinu, susvijet i poslijesvijet." U 10 stavova Altner sugerira postojanje nade za mir između čovjeka i kreature, jer je stvaranje upravo mjesto čovjekovog straha pred krajem ali istodobno nosi u sebi preko kršćanskog vjerovanja iskustvenu osnovu za puninu uzajamnosti između čovjeka i prirode u procesu postojanja svijeta.

Ökologische Theologie sadržajno označava bitne horizonte teoloških rasprava o suvremenim urgentnim problemima preživljavanja čovječanstva, smještajući probleme u kontekst problematike stvaranja. Iako od različitih autora pisani, tekstovi su primjereno odabrani, pa mogu vrlo dobro poslužiti kao orijentir laicima u ekološkoj problematici s novih aspekata razmišljanja. Pojedini tekstovi su svakako već slično publicirani ili njihovi sadržaji predstavljeni javnosti. To ne umanjuje napor i uspjeh Altnera u nakani da pokuša skicirati **Ekološku teologiju** koja prema njegovu mišljenju mora biti nužno praktična, interdisciplinarna i ekumenska. Kao ekumenska u sebi ne supsumira različite teologije u jednom vremenu, već obrnuto, ona je teologija različitih vremena (Moltmann). Treba napomenuti i to da tekstovi korespondiraju s aktualnošću svakodnevnice i onda kada se sadržajno-vremenski na nju ne odnose i da nas ne ostavljaju bez prepoznatljivog puta u ponašanju — kao pojedince i kao društvo.

- 1 Fetscher, I. (1989). **Uvjeti preživljavanja čovječanstva**. Zagreb: Globus.
- 2 Taylor, G. R. (1970). **The Doomsday Book**. London: Thames & Hudson.
- 3 Moltmann, J. (1987). **Gott in der Schöpfung**. (3 Aufl.). München: Chr. Kaiser Verlag.
- 4 Güntner Altner je rođen 1936. Studirao je i promovirao u području evanđeoske teologije i biologije. Od 1971. do 1973. profesor je humane biologije u Schwäbisch-Gmünd a od 1973. do 1976. znanstveni referent na FEST-u. Od godine 1977. profesor je za Evangelische Theologie na Erziehungswissenschaftliche Hochschule u Koblenzu. Suosnivač je Instituta za primijenjenu ekologiju u Freiburgu. Novije knjige: **Die Überlebenskrise in der Gegenwart** (1987), **Die grosse Kollision — Mensch und Natur** (1987), **Leben auf Bestellung?** (1988). Prvu knjigu (**Schöpfung am Abgrund — Die Theologie vor der Umweltfrage**) iz ovog područja napisao je godine 1974.

Ivan Cifrić

Ivan Cifrić (ur.)

DRUŠTVO I EKOLOŠKA KRIZA **Zbornik radova**

Sociološko društvo Hrvatske, Zagreb,
1988, 235 str.

Zbornik predstavlja radove iznesene u formi referata na savjetovanju u organizaciji Sociološkog društva Hrvatske pod naslovom **Ekologija i društvo održanom** u rujnu godine 1987. Veći dio tekstova nastao je kao rezultat rada na projektu "Ekološki aspekti društvenog razvoja" (u sklopu Zavoda za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu).

Prezentirani radovi — kako oni teorijski tako i oni koji predstavljaju rezultate provedenih istraživanja — ukazuju na socijalne aspekte aktualne ekološke krize industrijskog društva. Zbornik obuhvaća tri tematske cjeline. Tako prvi njegov dio **Ekološka kriza i društvene paradigme** sadrži tekstove koji tematiziraju opće socijalne aspekte (ishodišta) ekološke krize (I. Cifrić: "Suvremeno industrijsko društvo i ekološka kriza"; M. Stanković: "Društvene determinante ekološke krize"), njezine teorijske implikacije (V. Afrić: "Utjecaj ekološke paradigme na sociološku teoriju"; A. Kirn: "Dometi i granice sovjetske ekološke misli"; G. Mitić: "Socioekološka misao o kvalitetu čovekove sredine i kvalitetu života u suvremenom društvu"), te neke specifične aktualne fenomene (F. Višnar: "Nova sredstva ratovanja: promjena čovjekove okoline i vojni ekocid").

U drugom dijelu zbornika **Društvo i ekološki pokreti** ekološka problematika situira se u politički prostor (V. Pavlović: "Ekologija i politički sistem"), analiziraju se temeljne pretpostavke nastanka ekoloških pokreta (A. Milardović: "Ekološki alternativni interesi"; B. Perasović: "Ekološki pokreti kao izazov"; K. Vidović: "Feminizam i ekologija"; V.